

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

10151 X

ESTLAND

Nuckö (Klottorp)

4/2 1937

Isberg, Fridolf, 1937

Svar på ULMA:s frågelista M 24 Folkminnen
rörande höstarbete. Tröskning och malning

17 bl.4:o

Sak.reg.3/10 1946

Var på Landsmålsarkivets frågelista M. 24.

1.

Höstarbete, tröskning och malning.

Förord.

Material till denna samling har jag hoppat ihop under tiden 20 i december 1936 - 3 januari 1937. i Klottorpby, Nuckö socken, Estland. Till sagesmän har jag haft ett tiotal gamla personer i åldern 50 - 87 år. Samtliga sagesmännen ha så gott som hela sitt liv

ULMA 10151. Fr. Isberg. 1937
ESTL. NUCKÖ (Klottorp)
Frgl. M 24

varit bosatta i ovanstående by.
 Så jag ganska utförligt beskrivit
 köttarbete, tröskning och träda ~~de~~ i
 min samling om jordbruksredskap och
 bruk under jul-ferierna 1933 till
 Svenska litteratur sällskapet i Helsingfors
 och målningens målningen i samband
 med beskrivningen om kvarnar
 i min samling Husbygge III till
 Svenska litteratur sällskapet i Helsingfors
 under sommaren 1934, för jag anser
 bevarandet av denna frågelista
 som en slags komplettering till
 dessa samlingar, ty dessa målningar
~~skrevs~~ utom att frågelista följts.
 Jag anser mig kunna göra det
 därför, att nämnda samlingar

ULMA 10151, Fr. Isberg, 1937
 ESTL. NUCKÖ (Klötterp)
 Frgl. M 24

något senare av mig avskrivits
och omarbetats för Landsmålshelvet
i Uppsala, och finnas tillgängliga
där.

Vid uppteckningen har jag så-
ledes försökt att komplettera dessa
samlingar här med de ord och
fraser, som eventuellt ^{utgått}
mig vid uppteckningen av dessa
fem samlingar.

Alla folkliga uttryck och ord
på Nuckomål har jag skrivit på
Landsmål med åt följande
översättning och förklaring till riks-
venska.

Klottsås 3 jan 1937.
Frberg

ULMA 10151. Fr. Isberg. 1937
ESTL. NUCKÖ (Klottsås)
Frgl. M 24

I. Höstarbete. Fräda och röjning.

4.

a). Höstarbete (hestarbet).

Den tid, då höst sädden utföres,
kallas för roasodgöra t₂en
(rög-soddgörings tiden).

Lagsmännen uppger, att man
under äldre tid alltid anlita
den gamla regeln, som säger,
att rögen skall sås tre dagar
före och tre dagar efter ~~Halls~~
Larsmäss. (rögen ska so s
tr₂ do a f_ore o tr₂ do a b_aket
1 a s m 2 5)

Mycket säddens beskaftat
brukade man säga; rozn kan
man so e askrum a o konz
e trakgatr (rögen kon man

ULMA 10151. Fr. Isberg. 1937
ESTL. NUCKÖ (Klotterp)
Frgl. M 24

så i askgruvan och karret i
träckpölen.) Med detta uttryck
ville man säga, att rågen
kunde ses i en åker, som
var så torr som askan fram-
för ugren (gruva) och karret
kunde ses i våt jord.

Några andra regler finnas inte
mer än anteckna här för
råg-sådden.

För vete-sådden gälde, att den
utfördes någon vecka senare
än råg-sådden. Men då det
odlades ganska lite vete under
äldre tid, finns det inte någon
anteckning om det.

Huru dessa arbeten utfördes i detalj
har jag tidigare beskrivit i min samling

b) Trädesbruket.

Så långt säges männen minnas tillbaka i tiden, har Trädesbruk ~~från~~ idkats av bönderna i Klettorp. Det var isoll. heltröda som då användes och denna bearbetades huvudsakligen med årder och en träpinnharv ända till de sista årtiondena av 1800-talet.

Första gången plöjdes träden på våren med årder, sedan kördes gödseln ut någon dag före midsommaren och plöjdes ner med årder. I slutet av juli^{och} början av augusti bereddes trädensåden med en träpinnharv och några dagar efter denna bearbetning ~~plöjdes~~ plöjdes den med årder. De båda sistnämnda

7
arbeten, korning och plöjning kallades
från karos härva resp.

karosare. Man ansåg att
genom dessa arbeten dödade
ogräset.

Huru dessa arbeten i detalj
utfördes har jag beskrivit i min
samling om jordbruks seder och bruk
till Lunds universitetsarkivet.

c. Rökning av ängar.

Upprökningen av ängar skedde
i regel vid på hösten, mera
sällan under sommaren och vintern.
Att man rökte på hösten be-
roddes till en stor del där på,
att man då hade gått om till

och att de avhuggna buskarna
då voro utom löv på, och voro
lämpliga att använda till bränsle
i ugn och spis, när de torkat.

Sedan vinternes tiden har
man tröt på att om buskar och
träd huggas bort i nedan och
vid nordan blåst, så växte
det inte upp nya plantor, utom
marken blev bar. Fördeskuel
brukade äldre personer alltid
i sin barndom hugga ved
och bränsle på sådana ställen
på ången, där de ville att ingen
äterväxt skulle ske, vid nordan
bläst och i nedan.

På betesmarken äter där de

8

ULMA 10151, Fr. Isberg, 1937
ESTL. NUCKÖ (Klötterp)
Frgl. M 24

villu aũ alskogen skulle vösa
uppåttu, högg de alltid vid
sunnan blöit och i ny.

Man var ganska allmänt av den
sympathinngen, aũ det vike,
som fölldes i nedan, och vid
nordan vind, höll bättre mat
räta äre södant som fölls
vid sykklig blöit och i ny.

Man kan ännu få höra gamla
gubbar säga, när de se en
kal glänta i skogen: ~~Detta~~
"Här är höggst vid nordan blöit
och i nedan" (Är här äre
högd med nöd av vör o e
tomanast möy).

9

ULMA 10151. Fr. Isberg. 1937
ESTL. NUCKÖ (Klötterp)
Frgl. M 24

Om händelser, som lämnade redskap
ute på åkrarna efter höst arbetets
slut, brukade man säga, att
de voro slarviga (vd slausor)
Att man haft någon övertro
eller vid skapelser förknippad
härvid kände mina sagesmän
af till.

10

ULMA 10151. Fr. Isberg. 1937
ESTL. NUCKÖ (Klotterp)
Frgl. M 24

II Tröskning och malning.

11

a) Tröskning.

Under äldre tid var det vanligt, att bönderna hade out ~~och~~ sin bröd på sommaren och började fridensskall tröskningen så fort de stödat regnen. Sedan fortsattes tröskningen tills regnen var slut-tröskod, Efter regnen följde utet och sist kom och havre.

Man ville helst ha säden tröskod ^{innan} tills det blev kallt ute, så att man skulle få flytta in i sin under vintern. Det var vanligt, att bönderna bodde i sin under denna tid, då all rådd tröskodes med slaga.

ULMA 10151. Fr. Isberg. 1937
ESTL. NUCKÖ (Klötterp)
Frgl. M 24

12.
Att man skulle skynda sig,
från till en viss dag ha ha
tröskningen färdig, kunde sages-
mannen ej till.

Tröskningen började vanligen
mellan kl 2 och 4 på morgonen
och skulle vara färdig till kl 9.,
då man åt frukost och gick
till annat arbete.

Man brukade alltid säga om
tröskningen, att det var det
värsta arbetet och trött sommarst
av alla arbeten under sommaren.
(trösk-trän o lantväst
o trötsämast' e kall
som o y) - tröskningens tiden
är jämnt värst och trött sommarst
under hela sommaren

Man brukade ännu säga, att
tröskningstiden var ~~svartast~~
av alla arbetstider under sommaren
(trasket trän av al sv af ast
trän e här l som är)

Tröskningstiden är ^{den} allra svartaste
tiden i hela sommaren.

Någon slags troktering vid tröskning
har inte ha förekommit.

Några talsätt och benämningar i
samband med tröskningen.

Mo c Me zy (slå i slag)
såges när man håller takten
vid tröskningen med slaga.)

När någon ej håller takten såges
det: he dr par zn (det
droppar in)

Man brukar på skämt kalla dem
för treske (koy) (tröskmyrkeln)
som slår rista slaget på logen
på en slat tröskod sädes sort.

Det vettes, att man skulle få
bära tröskmyrkeln under hela
året och få böja (lösa^{upp}) trösk-
ningen följande år.

Talensätt om de olika sädeslagen.
he a bora lust-purva 20r
(det är bara last puru i år)
Gäges då rögen värt sålist
och att den är slö och innehåller
mycket lasta (~~Bromus~~ Bromus secalinus)

Konr kam out * i v p 2 pen 20r
(konut kom inte ut i pipen i år)
~~pipen~~

ULMA 10151. Fr. Isberg. 1937
ESTL. NUCKÖ (Klottrorp)
Frgl. M 24

Gäges när karnt är dåligt värt.
 voren & fotz mans bre,
 hörtz & herys bre,
 (rågen är falligmons bröd, vetet
 är herrens bröd)

Med herren menas santigen här
 godsägaren.

Att man under äldre tid skulle ha
 trott, att övernaturliga väsen såsom
 tomtar och troll skulle kunna
 något att göra vid tröskningen,
 kände mina fädersmän ej till.

Som jor tidigare i rågen och mina
 sömlingar skrivit, här man på
 sinna välb ha trott att skräkten
 skulle släpa söd från en sida
 till en annan, men när man
 skulle skydda sig mot detta pinte

ULMA 10151. Fr. Isberg. 1937
 ESTL. NUCKÖ (Klotörp)
 Frgl. M 24

mina sagsmän ej.

af Malmingen.

De i frågelistan efterfrågade sakerna om övertro förknippad med malmingen kände sagsmännen ej till.

Under äldre tid valdes all röd på egna väderkvammar i byn av bönderna. Man malde på alla andra kvällar i veckan på det blått, en på lördags-, söndags- och på helgdagskvällarna samt på de små helgdagskvällar = halletsdag.

Så fick man inte mala, ty då gjorde man synd ~~in~~

Slut målningen utfördes och
denna kvamen var konstnären
se min samling ~~en~~ Hus bygge III
vid Landsmålsarkivet i Uppsala.

17.

ULMA 10151. Fr. Isberg. 1937
ESTL. NUCKÖ (Klotterp)
Frgl. M 24